

KREDITNI RIZIK SAVREMENE BANKE¹

Šerif Šabović

Ekonomski fakultet Priština u K.Mitrovici

Rezime: Kreditni rizik je najvažniji rizik sa kojima se banke suočavaju. Kreditni rizik nastaje usled obaveze po osnovu neplaćanja glavnice i kamate od strane dužnika. Neizvršenje obaveza od strane dužnika može da izazove velike gubitke i nesolventnost u poslovanju banke. Kreditni rizik je glavni razlog nesolventnosti banke. Preko 80% bilansa banke izloženo je kreditnom riziku.

Ključne reči: kreditni rizik, upravljanje kreditnim rizikom, faktori kreditnog rizika, merenje kreditnog rizika, kolateral, monitoring.

1. UVOD

Banke moraju imati aktivnu politiku upravljanja kreditima. Prvo, moraju se definisati vrste kredita koji će se odobravati i pod kojim uslovima. Zatim, moraju se pratiti odnosi ukupnih kredita i aktive banke, zato što menadžment banke zna, da krediti donose najveći prihod banke. Banke sa posebnim oprezom treba da prate ukupne kredite u odnosu na kapital banke, kako bi zaštitili investitore, kamatu i klijente banke.

Rizik nije moguće potpuno izbegnuti, ali ga je moguće svesti na najmanju moguću meru zahvaljujući kvalitetnim postupcima u upravljanju rizikom. Sagledavanje rizika samo je prvi korak u pravcu odluke o tome kako njime upravljati i na koji način ga svesti na najmanju moguću meru. Kreditni rizik prisutan je u svim slučajevima kada banka odobrava kredit ili u ime klijenta izdaje kreditne instrumente, kao što su akreditivi, garancije i menice.

2. Faktori kreditnog rizika

Stepen kreditnog rizika banke zavisi od dve grupe faktora:1)

1. spoljašnji faktori, i
2. unutrašnji faktori.

Na spoljašnje faktore, kao što su stanje ekonomije, konjunktura, politika centralne banke, politika cena i fiskalna politika, banka ima neznatan

¹ *stručni rad, primljen u redakciju: 12.03.2015, prihvaćen za objavljivanje: 23.05.2015*

Šerif Šsbović

uticaj. Međutim, unutrašnji faktori su apsolutno pod kontrolom menadžmenta i on sa njima može da upravlja i tako smanjuje kreditni rizik banke. Kreditni rizik banke je direktno u funkciji delovanja internih i eksternih faktora.

Na tržištu bankarskih kredita, korisnik kredita nudi obećanje da će kredit otplatiti u budućnosti. Verovatnoća da će obećanje o otplati kredita biti ispunjeno, ne može se objektivno utvrditi. Često se obećanja korisnika kredita ne ispunjavaju. Verovatnoća o otplati uzetog kredita formira se pod dejstvom posebne vrste ponašanja na tržištu, poznato kao asimetrične informacije.

To je slučaj kada korisnik kredita zna očekivani prinos i očekivani rizik kod svakog kredita i projekta koji želi da finansira iz kreditnih izvora. Banka, davalac kredita, zna samo prosečno očekivani prinos i očekivani rizik za datu vrstu kredita i projekata u privredi. Kako korisnik kredita i davalac kredita imaju različite informacije o riziku za pojedine vrste kredita, oni mogu formirati različite procene o riziku. Međutim, ako postoji prisustvo simetričnih informacija, onda korisnici kredita i davaoci kredita imaju jednak pristup informacijama koje se odnose na projekte i kredite.

Veličina banke je ključni faktor koji utiče na njen kreditni portfelj. Visina kapitala koji banka poseduje bitno utiče na njen limit u odobravanju zajmova. Velike banke odobravaju zajmove na veliko i to najvećim kompanijama iz svih delatnosti. Male banke uglavnom odobravaju kredite na malo i to kao potrošačke pojedincima i domaćinstvima ili manje poslovne kredite za trgovinu i poljoprivredu.

Veličina banke ima značajan uticaj na neto prinos različitih vrsta zajmova. Manje banke ostvaruju veći prinos na potrošačke zajmove i zajmove za nekretnine, dok veće banke imaju veći prinos na osnovu kreditnih kartica. Veličina klijenta takođe utiče na prinos po zajmu. Velike banke odobravaju kredite velikim korporacijama, kod kojih je stepen kreditnog rizika mali, pa su zato niske kamtne stope.

Prisustvo moralnog hazarda na tržištu bankarskih kredita označava situaciju kada se korisnik kredita angažuje u aktivnostima, koje su nepoželjne sa stanovišta davaoca kredita. Nepoželjne aktivnosti zajmoprimca smanjuju verovatnoću otplate kredita. Kako moralni hazard smanjuje verovatnoću otplate kredita, to banka može doneti odluku o redukciji kredita potencijalnim korisnicima.

Redukcija kredita nastaje usled rizika moralnog hazarda. Banka će odbiti da daje kredit onim korisnicima koji su spremni da plate visoku cenu

kredita, ali postoji visok rizik da kredit neće biti otplaćen. Manje prisustvo rizika moralnog hazarda na tržištu bankarskih kredita utiče na visokorizične grupe korisnika kredita, da planirane projekte finansiraju putem emisije hartija od vrednosti. To smanjuje nivo kreditnog rizika i ublažava visoku tražnju za kreditima.

Banka prilikom analize kreditnog zahteva zajmotražioca, mora posebno obratiti pažnju na sledeće vrste rizik:

1. moralni rizik (rizik karaktera),
2. poslovni rizik (rizik kapaciteta), i
3. rizik valsništva (rizik kapitala).

Moralni rizik se vezuje za lični poslovni ugled vlasnika kompanije sa kojom on upravlja. Poslovni rizik se vezuje za proizvodni, tržišni i finansijski potencijal kompanije, kao i obezbeđenje, odnosno vrstu kolateralna radi smanjenja kreditnog rizika banke. Rizik vlasništva se vezuje za adekvatnost kapitala zajmotražioca kredita.

Banke su najstrožije regulisane finansijske kompanije. Struktura, kvalitet i prinos kreditnog portfelja banaka se obavezno proverava i kontroliše. U razvijenim državama svaka banka dobija numerički rang na osnovu kvaliteta njenog portfelja aktive, uključujući i njene zajmove. Banka na osnovu kvaliteta portfelja aktive dobija jednu od sledećih ocena:

1. odlično poslovanje
2. zadovoljavajuće poslovanje
3. dobro poslovanje
4. loše poslovanje
5. nezadovoljavajuće poslovanje

Što je bolji kvalitet aktive, to su ređe provere i kontrole. Problematični zajmovi se uglavnom klasifikuju u tri kategorije:

1. Zajmovi ispod predviđenog standarda, gde ne postoji adekvatan kapital i neodgovarajuća kolateralna zaštita.
2. Sumnjivi zajmovi, koji nose veliki stepen verovatnoće da neće biti naplaćeni.
3. Zajmovi sa gubicima, gde je potpuna izvesnost da ne mogu biti naplaćeni.

Ukupni iznosi svakog zajma množe se određenim koeficijentom, a potom se ti iznosi sabere i uporede sa iznosom ukupnih rezervi banke za gubitke po zajmovima i akcijskim kapitalom banke. Ako je zbir iznosa problematično klasifikovanih zajmova veći od rezervi za gubitke i akcijskog kapitala banke, kontrolni organi će zahtevati promenu kreditne politike banke. Banka mora povećati rezerve za gubitke po zajmovima ili akcijski kapital, ako želi da zadrži postojeći nivo kreditne aktivnosti.

Šerif Šsbović

Uobičajena procedura je da se ukupan iznos zajmova ispod predviđenog standarda pomnoži koeficijentom 0.20, ukupan iznos sumnjivih zajmova sa 0,50 i ukupan iznos zajmova sa gubicima 1,00.

Numerički način rangiranja primenjuje se na pet faktora poslovanja, koji su objedinjeni u jedinstven numerički sistem poznat pod nazivom CAMELS rangiranje. Slova reči CAMELS predstavljaju dimenziju poslovanja banke, koju čine sledeći elementi³⁾:

- Adekvatnost kapitala (Capital adeqacy)
- Kvalitet kapitala (Asset quality)
- Kvalitet upavljanja (Management quality)
- Evidencija prihoda (Earnings records)
- Pozicija likvidnosti (Liquidity position)
- Osetljivost na tržišni rizik (Sensitivity to market risk)

Banke koje imaju rizičan numerički rang 4 i 5, mnogo češće su podložne kontroli, nego banke sa numeričkim rangom od 1, 2 i 3.

Novi pristup rangiranja i kontrole banaka utvrđuje se na osnovu tržišnog statusa i poverenja koje uživa dotična banka u javnosti. Najčešće se koriste indikatori cene akcija banke, zaduženost banke, cena kredita i ostalih proizvoda i usluga banke. Određeni tržišni signali vezani za banku su najbolji pokazatelj njenog poslovanja.

3. Merenje kreditnog rizika

U osnovi postoje dve vrste kreditnog rizika: rizik otplate glavnog duga i rizik urednog plaćanja kamate po dogovorenim anuitetima. Zajmotražilac ne može objektivno da izmiruje svoje obaveze ili ne želi da izmiruje svoje obaveze prema banci. Pored ovoga postoje i mnoge druge vrste rizika koje su u vezi sa funkcijom odobravanja kredita od strane banke⁴⁾:

1. kreditni rizik ili rizik vraćanja kredita,
2. rizik ulaganja ili rizik kamatne stope,
3. rizik kontribucije kreditnog portfolija,
4. operativni rizik,
5. rizik prevare i malverzacija, i
6. rizik sindikacije kredita.

Eksterni faktori posredno utiču na kreditni rizik. Ako je privreda u fazi ekspanzije, onda raste tražnja za kreditima, zajmotražiocima ostvaruju veće prihode i lakše vraćaju kredite. U fazi recesije privrednih tokova zajmotražiocima se manje zadužuju, investicije se smanjuju, manji su prihodi klijenata, usled čega teže vraćaju kredite.

Postoje razni modeli za predviđanje kvaliteta poslovanja zajmotražioca. Najpoznatija su dva modela:

1. Altmanova ZETA analiza, i
2. Cheserov kredit scoring sistem.

Na osnovu ovih modela banke vrše monitoring svojih dužnika. ZETA analiza sistem je model za razlikovanje firmi kojima pretilo, od onih kojima ne pretilo propast. Ovaj model sastoji se od sedam indikatora i služi za merenje sledećih komponenti dužnika:

1. tekuća profitabilnost,
2. rizik i varijabilnost prinosa,
3. pokrivenost kamata,
4. kretanje dugoročne profitabilnosti,
5. likvidnost,
6. leveridž, i
7. veličina.

Za procenu zajmotražioca banke koristi se kredit scoring sistem. Ovo je u suštini model za proveru kredita. Ovaj model se koristi prilikom odlučivanja o odobravanju kredita, odnosno kada treba odlučiti pozitivno ili negativno o konkretnom kreditnom zahtevu.

Ovaj model sastoji se od šest promenljivih i ima sledeću formulu⁵⁾:

$$Y = -2,0434 + 5,24X_1 + 0,0053X_2 - 6,6507X_3 + 4,4009X_4 - 0,0791X_5 - 0,1020X_6$$

pri čemu je:

- X₁=(gotovina + utrživi vrednosni papiri) prema ukupnoj aktivni
- X₂=neto prodaja prema (gotovina + utrživi vrednosni papiri)
- X₃=zarada pre kamate i poreza prema ukupnoj aktivni
- X₄=ukupan dug prema ukupnoj aktivni
- X₅=fiksna aktiva prema neto vrednosti
- X₆=obrtni kapital prema neto prodaji

Promenljiva Y se koristi u sledećoj formuli, kako bi odredili verovatnoću odstupanja P, pojedinačnog dužnika od ugovora o kreditu:6)

$$P = \frac{1}{1 + e^{-y}}$$

Pri čemu je: e=2,71828

Ako je veća vrednost promenljive Y, to je veća verovatnoća odstupanja dužnika od ugovora o kreditu. Pravilo granične vrednosti ovde je sledeće:

- Ako je P manje ili jednako 0,50 dužnik pripada grupi koja je saglasna sa ugovorom o kreditu.

Šerif Šsbović

- Ako je P veće od 0,50 dužnik pripada grupi koja nije saglasna sa ugovorom o kreditu.

4. Upravljanje kreditima

Upravljanje kreditima je suština poslovanja banke. Krediti su najveća stavka u aktivi banke i najveći izvor prihoda banke, ali i potencijalno najveći izvor izloženosti riziku banke. Banke mogu da propadnu na razne načine, ali glavni razlog su uglavnom promašeni krediti. Postoji bliska veza između kreditne politike banaka i privrednog razvoja. Krediti su pokretači i nosioci privrednog razvoja. Gde niču novi objekti i kompanije, tu i banke dobro posluju.

Upravljanju kreditnim rizikom banke bi trebalo da se pridržavaju nekoliko principa poslovanja:

1. provera i monitoring,
2. uspostavljanje dugoročnog odnosa sa klijentima,
3. kolateral i kompezacioni bilans, i
5. redukovanje kredita.

Da bi banke bile u stanju da vrše proveru i monitoring poslovanja svojih klijenata, prinuđene su da prikupljaju podatke i informacije od njih i o njima. Često se u bankama čuje mišljenje da je bankarsko poslovanje ustvari prikupaljnje informacija. Banke vrše selekciju klijenata tako što izdvajaju one sa manjim kreditnim rizikom, od onih koji predstavljaju potencijalno veći kreditni rizik za banku, kako bi kreditiranje bilo profitabilno. Da bi obavile efikasnu proveru banke moraju prikupiti pouzdane informacije o potencijalnim klijentima. Efikasno prikupljanje i provera podataka čini važan princip upravljanja kreditnim rizikom.

Kada banka odobri kredit, dužna je da i dalje prati poslovanje klijenta, sve do konačne otplate kredita. Klijent u toku trajanja kredita može da uđe u rizične aktivnosti koje povećavaju rizik otplate kredita. Da bi banka smanjila takvu vrstu rizika, ona mora u ugovoru o kreditu predvideti kaznene odredbe i na taj način onemogućiti klijenta da se upusti u rizične aktivnosti. Stalnim nadzorom aktivnosti klijenta i poštovanjem kaznenih odredbi iz ugovora, banka se može osigurati od rizika.

Dugoročni odnosi sa klijentima su još jedan važan princip upravljanja kreditnim rizikom. Banke na taj način dolaze do mnogih podataka o klijentima. Ako je neki klijent određeno vreme deponent banke, onda banka o njemu već ima podatke o njegovom tekućem, deviznom, štednom i ostalim računima koje poseduje u banci. Banka na osnovu toga već ima saznanje o njegovom novčanom potencijalu, da li je likvidan, kada ima

najveće potrebe za novcem, rad sa čekovima, kreditnim karticama, kako koristi dozvoljena prekoračenja po tekućem računu i sl. Dugoročni odnosi sa klijentima smanjuju troškove prikupljanja i provere podataka i olakšavaju selekciju klijenata, na one sa malim i velikim kreditnim rizikom.

Kreditno obavezivanje predstavlja uspostavljanje dugoročnog odnosa banke i klijenta. Banka i klijent sačinjavaju sporazum o kreditnom obavezivanju. Banka se obavezuje da klijentu odobrava kredite do određenog iznosa u određenom vremenskom periodu, po tržišnoj kamtnoj stopi. Kompanija se obavezuje da stalno ili prema potrebi dostavlja podatke o svom prihodu, imovini i obavezama, planovima i investicijama. Banka na taj način smanjuje troškove prikupljanja i provere podataka i projektuje dugoročne odnose sa klijentima. Kompanija je u prednosti jer ima unapred rezervisana novčana sredstva i to po ranije dogovorenim uslovima.

Kolateral je vrlo efikasan način upravljanja rizikom. Kolateral je obezbeđenje od kreditnog rizika, tako što klijent stavlja na raspolaganje deo svoje imovine za slučaj neizmirenja obaveza po kreditu. Na taj način banka smanjuje kreditne gubitke zbog loše realizovanih plasmana. Banka može da proda imovinu kolaterala i dobijena sredstva iskoristi za nadoknadu gubitka.

Poseban vid kolaterala kod banaka su kompenzacioni bilansi. Banka traži od klijenta da na poseban račun izdvoji određeni novčani iznos. To su namenska sredstva i klijent ih ne može koristiti sve dotle dok je kredit u otplati. Naprimer, ako je kompaniji odobren kredit u iznosu od milion dolara, banka zahteva od te kompanije da na poseban račun izdvoji na ime kolaterala iznos od 100.000 dolara. To su sredstva kompenzacionog bilansa, koje banka koristi ako kompanija ne izmiruje redovno svoje obaveze po kreditu.

Redukovanje kredita je princip neodobravanja ili smanjivanja obima kredita klijentima, čak i kada su oni voljni da plate uvećanu kamatu i proviziju po kreditu.

5. ZAKLJUČAK

Kreditni su jedan od glavnih razloga postojanja banke. Kreditni rizik je glavni rizik banke. Ne postoji kredit bez rizika. Dakle, kreditni rizik nije moguće izbeći, ali se može kontrolisati. Banka mora upravljati kreditnim rizikom.

Šerif Šabović

Rizik se može svesti na najmanju moguću meru pažljivim analiziranjem kredita. Prihod koji banka ostvaruje zasniva se na kamatnoj marži koja predstavlja razliku njene kamtne stope i cene obezbeđenih izvora sredstava. Ne postoji magična formula za izračunavanje pokazatelja koji bi predstavljao odnos rizika i ostvarene zarade banke. Jednostavno, u pitanju je sposobnost upravljanja, kao i iskustvo menadžmenta banke.

REFERENCE:

1. *Altman I. Edwar*: Handbook for Banking Strategy, Edited by: Richard C. Aspinwalt and Robert A. Eisenbeis, John Wiley and Sons, New York, 1985. god.
2. *Frederic S. Mishkin*: Monetarna ekonomija, bankarstvo i finansijska tržišta, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006. god.
3. *Glenn G. Munnand and F.L. Garcia*: Encyclopedia of Banking and Finance, Revised and Expanded, Bankers Publishing Company, Boston, 1983. god.
4. *Petret S. Rose, Sylvia C. Hudgins*: Bankarski menadžment i finansijske usluge, Beograd, 2005. god.
5. *Joseph F. Sinkey*: Commercial Bank Financial Managment in the Financial Services Industry, Mac Millan Publishing Company, New York, 1989.god.
6. Šerif Šabović: Bankarski rizici, Alfa-Slovo, Kraljevo, 2008.god.
7. Šerif Šabović: Bankarstvo, Graficolor, Kraljevo, 2009.god

MODERN BANK'S CREDIT RISK

Šerif Šabović

Ekonomski fakultet Priština u K.Mitrovici

Abstract: Credit risk is the most important risk banks have to face with. It occurs due to an obligation created because of debtors' capital and interest rate nonpayment. Debtors obligations non-fulfilment may lead to great losses and insolvency in bank's business. Credit risk is the crucial reason of bank's insolvency. Over 80% of bank's balance sheet is exposed to credit risk.

Keywords: credit risk, managing credit risk, credit risk factors, credit risk measuring, collateral, monitoring.